

10. DOPRAVNÉ PODNIKY A PODNIKY SPOJOV

Význam a osobitosti dopravy

je topremiestňovanie produktov výroby na miesto spotreby, osôb a správ na miesto určenia. Nákladná doprava je výrobné odvetvie národného hospodárstva. Osobná doprava je nevýrobné odvetvie národného hospodárstva. Výsledkom dopravy je preprava. Produktom dopravy je priestorové rozmiestňovanie výrobkov iných hospodárskych odvetví, prípadne ľudí.

DOPRAVA: - je organizovaná hospodárska činnosť zabezpečujúca prepravu osôb, statkov a vecí.

VÝROBNÝ PROCES: - sa uskutočňuje iba na jednom mieste ale prebieha v rozsiahlej priestorovej oblasti. Výsledkom výrobného procesu je premiestňovanie osôb, produktov, statkov na miesto určenia. Premiestňovanie nazývame PREPRAVA.

Výsledkom je nehmotná produkcia, preto ju nemožno skladovať. Vynaložená živá a zhmotnená práca v doprave zvyšuje výmennú hodnotu výrobku /cenu/. Doprava má charakter služby.

Pri každom druhu dopravy sa stretávame s :
dopravnými cestami, prostriedkami, hybná sila, bezpečnostné a signalizačné zariadenia.

význam dopravy:

- spája výrobu so spotrebou, zabezpečuje vývoz a dovoz tovaru, umoňuje rozvoj národného hospodárstva.

1. uspokojuje spotrebu tým, že tovary dopravuje z miesta výroby na miesto spotreby
2. poskytuje rýchle a bezpečné zásobovanie obyvateľstva
3. umožňuje väčší rozsah rozmiestňovania produktov, osôb
4. význam dopravy je kultúrny a politický, to znamená, že doprava zjednocuje oblasti, štáty do jedného technického, hospodárskeho celku.
5. doprava podporuje rozvoj cestovného ruchu a medzinárodné styky
6. dopravná technika má aj vojenský význam

Požiadavky na dopravu. Je potrebné aby doprava bola:

a, lacná	d, pravidelná
b, rýchla	e, bezpečná a spoľahlivá
c, z hutou dopravnou sieťou	f, pohodlná

DOPRAVNÝ PODNIK:

- do dopravného podniku vstupujú do výrobného procesu výrobné prostriedky /autobusy, autá, železničné vagóny, rušne, lode, lietadlá/ a pracovné sily. Investičný majetok v dopravnom podniku tvoria všetky druhy dopravných prostriedkov. výstupom výrobného procesu v dopravnom podniku sú prepravované výkony. V nákladnej doprave výkony vyjadrujeme často v hmotnom vyjadrení a to prepravné, vypočíta sa pomocou cenníkov alebo taríf. V osobnej doprave sa výkony predávajú v peňažnom vyjadrení vystupujú ako cestovné.

Členenie dopravy

1. rozdelenie dopravy podľa stupňa delby práce:
  - a, individuálna
  - b, závodná
  - c, nákladná
2. rozdelenie dopravy podľa prepravovaného objektu:
  - a, osobná
  - b, nákladná
3. rozdelenie dopravy podľa použitej dopravnej cesty:
  - a, pozemná
  - b, vzdušná
  - c, vodná - námorná / riečna /
  - d, potrubná
4. rozdelenie dopravy podľa použitia dopravného prostriedku:
  - a, cestná
  - b, železničná
  - c, lodná
  - d, letecká
  - e, potrubná

Železničná doprava

- 2 -

- hlavným a rozhodujúcim druhom dopravy v Slovenskej republike.

CHARAKTERISTIKA ŽELEZNIČNEJ DOPRAVY:

- je najmasovejším druhom dopravy má veľkú prepravnú kapacitu. vykonáva prepravu na veľké, stredné a malé vzdialenosti. Železničná doprava zabezpečuje prepravu osôb a nákladov. Podľa toho ju delíme na:

1. osobnú
2. nákladnú

PREVÁDZKA V ŽELEZNIČNEJ DOPRAVE:

- prevádzka v železničnej doprave je presne organizovaná podľa dopravného plánu práce, ktorý nazývame GRAFIKON VKLAKOVEJ DOPRAVY

VÝHODY ŽELEZNIČNEJ DOPRAVY:

1. pravidelnosť
2. nepretržitosť
3. rovnomernosť
4. bezpečnosť

TECHNICKÉ PROSTRIEDKY POUŽÍVANÉ V ŽELEZNIČNEJ DOPRAVE:

- a, rušne
- b, železničné osobné a nákladné vozne
- c, zabezpečovacie zariadenie

Dopravnou cestou v železničnej doprave je jedno, dvoj alebo viac koľajová dráha. Služby železničnej dopravy vykonávajú železnice Slovenskej republiky. Riadi ich ministerstvo dopravy, spojov a verejných prác. Zásielky v nákladnej doprave železníc Slovenskej republiky:

- a, vozňové zásielky
  - na ich prepravu je potrebný celý vozeň. Vozňové zásielky nakladajú i vykladajú samotní prepravcovia.
- b, kusové zásielky
  - prepravujú sa buď len železnicou alebo v spolupráci s inými druhmi dopravy
- c, spešniny
  - sú to zásielky, ktoré sa prepravujú k najbližšiemu spoju, prepravujú sa v batožinových vozňoch a bez zastávok.

Pre použitie železničnej dopravy vydávajú železnice Slovenskej republiky cestovný poriadok. Druhy cestovného poriadku:

1. knižný
2. vývesný cestovný poriadok / sú vývesené na železničnej stanici /

CESTOVNÝ LÍSTOK:

- cestujúci je povinný obstarat si cestovný lístok pred nástupom do vlaku. Železničná stanica je povinná vydať cestovný lístok platný z ktorejkoľvek železničnej stanice.

VÝPOČET CESTOVNÉHO:

- výška cestovného sa vypočíta podľa cenníka. Cenník je rozdelený podľa kilometrov. Kilometrové vzdialenosti sú uvedené v cestovnom poriadku železníc Slovenskej republiky. K tejto cene sa pripočítajú príplatky za rýchlik, spešniny + trieda / 1. trieda, 2. trieda /.

OZNAČENIE VLAKOV:

1. IC / inter sity /
  - je to expresný vlak medzištátnej i vnútroštátnej siete s osobitným príplatkom
2. EC / Euro sity /
  - expresný vlak medzištátnej siete s osobitným príplatkom.

TARIFA:

- je zoznam cien za prepravné výkony a súbor podmienok podľa ktorých prepravca prepravuje tovar.

TARIFNÉ SADZBY:

- v doprave predstavuje cenu určenú za prepravu jednotky váhy alebo kusa, alebo plochy.

Tarifné sadzby sú cenou, za ktorú si prepravca kupuje prepravné výkony.

Tarifná sadzba sa skladá z 2. častí:

1. pevná časť /stála/-predstavuje vývozný poplatok, ktorý nezávisí od prepravnej vzdialenosti.
2. pohyblivá časť /premenlivá časť/-predstavuje vývozný poplatok, ktorý berie do úvahy dĺžku prepravy a podmienky prepravy.

DOPRAVNÉ DOKLADY PRI ŽELEZNIČNEJ DOPRAVE:

1. nákladný list
  - skladá sa zo 4 dielov, používa sa pri vozňových zásielkach.
2. prepravný list
  - skladá sa zo 4 dielov, používa sa pri kusových zásielkach.
3. spešninový list
  - vyhotovuje sa 4 krát, používa sa pri spešninových zásielkach.

Cestná a mestská doprava

- je to súhrn činností, ktorými sa zabezpečuje priemiestňovanie osôb po pozemných komunikáciách.

CESTNÁ DOPRAVA:

- je tvorená cestnou sieťou, ktorá spája takmer všetky miesta na území štátu. cestná doprava je najstarším druhom dopravy.

Dopravné cesty podľa povrchu terénu, prevádzkových podmienok a hospodárskeho významu DELÍME:

1. cesty I. triedy - diaľnice
2. cesty II. triedy - sú dôležité krajské spoje,
3. cesty III. triedy - všetky ostatné cesty, prevádzka na týchto cestách je dovolená len v nižších rýchlostiach. /poľné, piesočné, kamenné, asphaltové /.

TECHNICKÉ ZLOŽKY v cestnej doprave sú:

1. cestná sieť
2. dopravné prostriedky

DOPRAVNÉ PROSTRIEDKY V CESTNEJ DOPRAVE ROZDELUJEME:

1. osobné vozidlá
2. nákladné vozidlá
3. autobusy
4. traktory, kombajny
5. prívesné vozy
6. motocykle, bicykle
7. špeciálna doprava / nadrozmerné náklady, vojenské kolóny .../

1. PODĽA OBJEKTU PREPRAVY CESTNÚ DOPRAVU DELÍME NA:

- a, osobnú
- b, nákladnú

2. PODĽA POČTU PREPRAVOVANÝCH OSÔB DOPRAVU DELÍME NA:

- a, hromadnú / prepravuje viac ako 8 osôb /
- b, individuálna /prepravuje menej ako 8 osôb /

3. PODĽA VZDIALENOSTI DOPRAVU ROZODZŇAVAME:

- a, diaľkovú prepravu / nad 50 km /
- b, blízku prepravu / do 50 km /

4. ČLENENIE DOPRAVY:

- a, pravidelná doprava
  - riadi sa podľa cestovného poriadku
- b, nepravidelná doprava
  - vykonáva sa podľa potreby /využíva sa v cestovnom ruchu, školské výlety /

HOSPODÁRNOSŤ CESTNEJ DOPRAVY závisí od využitia vozidiel.

V cestnej doprave podmienky pre prepravu tovaru aj osôb sú zahrnuté v CESTOVNOM PREPRAVNOM PORIADKU a v TARIFÁCH CESTNEJ DOPRAVY.

Tarifá v cestnej doprave sa skladá:

1. všeobecná časť
2. osobitná časť

PREPRAVNÉ DOKLADY:

1. prepravný list - pri preprave kusových zásielok
2. batožinový list - pri preprave batožín
3. cestovný lístok - pri preprave cestujúcich

Mestská doprava: MHD je zabezpečená:

- autobusy, električky, trolejbusy a metro. Vykonávateľ je Dopravný podnik.

MHD sa označuje týmito špecifikami:

1. je blízka / preprava do 50 km /, osobná doprava
2. pravidelnosť, rovnomernosť, nepretržitosť
3. intervaly medzi spojmy tej istej linky sú prispôsobené potrebám obyvateľstva
4. dopravná sieť je hustá
5. každý spoj je označený hlavnými zastávkami a číslom linky
6. cena cestovného lístka zväčša nie je závislá od prepravnej vzdialenosti
7. prepravný cestovný poriadok príslušného spojuje vyvesený na každej zastávke tohto spoja
8. zabezpečuje prepravu len v rámci územia mesta.

Tarifý MHD:

- sú schvaľované okresnými úradmi. Cestovné nie je pre všetkých cestujúcich rovnaké.

Hospodárnosť cestnej dopravy:

RENTABILITU v cestnej doprave zabezpečíme:

1. lepším využitím vozidiel / odstránením prázdnych jász /
2. znížením nákladov na pohonné hmoty
3. znížením nákladov na opravu čiže zabezpečenie pravidelnej údržby automobilov
4. lepšou organizáciou dopravy a zvýšením mechanizácie nakladania a vykladania tovaru

Organizácia dopravy:

- vykonávateľom cestnej dopravy je Slovenská automobilová doprava SAD. Okrem SAD zabezpečujú automobilovú dopravu aj súkromné osoby na základe koncesovanej živnosti.

Ostatné druhy dopravy

VODNÁ DOPRAVA - vnútrozemská

- je to najstarší druh dopravy, je ekonomicky výhodná. Vyznačuje sa nepravidelnosťou, malá náročnosť, kombinuje sa s inou dopravou.

TECHNICKÉ PROSTRIEDKY: - vodné cesty - dopravné cesty

1. otvorené rieky
2. kanalizované rieky
3. prieplavy
4. jazera

Plavidlami vo vodnej doprave sú lode, ktoré sú ovládateľné, duté plavidlá.

LODE:

1. nákladné
2. osobné

PRÍSTAVA:

- je súhrn objektov a zariadení, ktorý umožňuje prekladať náklad z lodí na vnútrozemské dopravné prostriedky ďalej umožňuje nástup a výstup ľudí. Pri nákladnej doprave používame NÁKLADOVÝ LIST.

NÁMORNÁ DOPRAVA:

HLAVNÉ ODVETVIA NÁMORNEJ DOPRAVY:

1. líniová doprava
  - pravidelná doprava, ktorá sa uskutočňuje po určitej trati
2. príležitostná trampová doprava
  - námorná doprava, ktorá uskutočňuje plavbu podľa potreby a väčšinou obstaráva hromadnú prepravu tovaru

PODĽA VZDIALENOSTI NÁMORNÚ DOPRAVU DELÍME NA:

1. veľká námorná plavba
  - plavba po všetkých moriach a oceánoch
2. kabotáž - pobrežná plavba
  - a, malá - plavba pozdĺž pobrežia
  - b, veľká - plavba medzi prístavmi toho istého mora.

LETECKÁ:

- letecká doprava je najmladším, najrýchlejším a najnáročnejším druhom dopravy. Vznikla začiatkom 20. storočia.

VÝHODY LETECKEJ DOPRAVY

1. je najrýchlejším druhom dopravy
2. umožňuje najkratšie spojenie medzi miestom odletu a miestom priletu

NEVÝHODY LETECKEJ DOPRAVY

1. závisí od poveternostných podmienok
2. vlastné náklady na leteckú dopravu sú vysoké a zdražujú dopravu

VÝZNAM LETECKEJ DOPRAVY:

1. rýchlosť
2. kultúrny - súvisí s cestovným ruchom, urýchluje sa výmena kultúrnych hodnôt medzi vzdialenými krajinami
3. sociálny - preprava rekreatantov, športovcov, odstraňuje následky dlhého cestovania
4. zdravotný
5. bezpečnostný - ochrana vlastného územia, rýchly presun ľudí, zabezpečenie zásobovania

ČLENENIE LETECKEJ DOPRAVY:

1. verejná - slúži pre všetkých užívateľov	4. neverejná
2. pravidelná: - osobná, riadi sa leteckým poriadkom	5. vnútroštátna
- nákladná,	6. medzinárodná
3. nepravidelná - na objednávku	

TECHNICKÉ PROSTRIEDKY V LETECKEJ DOPRAVE:

1. dopravné prostriedky - lietadlá, vrtulníky
2. pristávacie dráhy
3. letiská so všetkými budovami
4. špeciálne zariadenia

Charakteristika, organizácia spojov

- spoje tvoria samostatné odvetvie národného hospodárstva. Hlavnou činnosťou spojov je premiestňovanie informácií v poštovej a telekomunikačnej prevádzke. Do hlavnej činnosti zaraďujeme aj obchodnú činnosť, v poslednej dobe aj peňažné služby Poštovej banky /. Vedľajšou činnosťou spojov je stavba a montáž telekomunikačných sietí a zariadení, ďalej tu zaraďujeme rýchlu dopravu zásielok a tlač poštových známok.

OSOBITOSTI SPOJOV:

- hlavným výsledkom činnosti spojov sú premiestňovacie výkony /telefóny hovor, telegram, balík / a výkony vedľajších služieb. Pracovným prostriedkom sú špeciálne zariadenia / pošty, telefónne ústredne / a pracovným predmetom sú informácie.

VÝZNAM SPOJOV:

1. zrýchľuje prepravu správ
  - a, poštou
  - b, telefónom
  - c, telegramom, faxom
2. rozširujú dennú tlač obyvateľom aj do najvzdialenejších kútov Slovenska.
3. odtraňujú sa rozdiely medzi mestom a dedinou.

Organizácia spojov

- riadiacim orgánom je Ministerstvo dopravy spojov a telekomunikácii.

- výkonným orgánom je Správa pôšt a telekomunikácii. V roku 1991 vznikol samostatný odštepny závod PNS.

Poštová banka neštátny peňažný ústav

Spoje vytvárajú tri samostatné ekonomické celky. Hospodária na svoj vlastný účet: 1. pošty

2. telekomunikácie

3. poštová novinová služba / PNS /

ČINNOSŤ SPOJOV: - spoje majú:

1. výrobné odbory - zaraďujeme tu poštu a telekomunikácie
2. obstarávacia činnosť - zaraďujeme tu inkasné strediská, stávkovú činnosť a poštovú novinovú službu
3. obchodná činnosť - zaraďujeme tu predajne PNS, poštová filatelistická služba

Pošta a jej funkcie

- pošta je základnou jednotkou spojov. Hlavné úlohy pošty: preprava listových zásielok, balíkov, telegraf a telefón, peňažná služba, PNS, rozhlas a televízia.

- hlavnou činnosťou pošty je príjem, preprava a doručovanie zásielok.

POŠTOVÉ ZÁSIELKY ROZDELUJEME NA:

1. listové zásielky
2. balíkové zásielky
3. poštové poukážky
4. telegrafické poukážky

LISTOVÉ ZÁSIELKY: - zaraďujeme k nim:

- a, listy v obáľkach a pohľadnice
- b, otvorené listové zásielky /tlačivá-reklamy, prospekty/ obchodné papiere-faktúry, úradné spisy, inkasné lístky/ ukážky tovaru-len firmy/
- c, letákové zásielky
- d, odpovedné zásielky
- e, doporučené zásielky
- f, sŕne zásielky
- g, slepecká tlač

Poplatky za poštové služby

poplatky rozlišujeme:

1. pre obyvateľov - doporučené, poplatky šekov, balíky
2. pre organizácie - paušálne poplatky - organizácia zaplatí dohodnutú sumu spojov
- platenie úverom - organizácia platí za skutočne odoslanú poštu vždy na konci mesiaca

Pošta poskytuje aj peňažné služby a to prostredníctvom Poštovej Banky, táto banka poskytuje svojim klientom všetky služby ako ostatné peňažné ústavy, ale neposkytuje pôžičky.

BALÍKOVÁ POŠTA:

- pošta prijíma balíky do váhy 15 kg. Ťažšie zásielky sa posielajú železničnou poštou. Dokladom balíkovej pošty je Balíková sprievodka.

Telekomunikačné služby - tvorí:

1. telefónna prevádzka
2. telegrafná prevádzka
3. ďalekopisná prevádzka

TELEFÓNNA PREVÁDZKA: - telefónna sieť je rozdelená na:

- a, tranzitné telefónne obvody - TTL
- b, uzlové telefónne obvody - UTO
- c, miestne telefónne obvody - MTO

Poplatky v telefónnej prevádzke závisia od počtu impulzov.

- ďalšie služby v telefónnej prevádzke uskutočnené pomocou spojovateľky:

1. hovor na výzvu - hovor zabezpečený spojovateľkou s osobou, ktorá nie je telefónnym účastníkom
2. hovor na určitú hodinu - hovor uskutočnený v určitom čase
3. hovor na účet volaného - hovor sa účtuje volanému, ak s tým súhlasí
4. sŕne hovory - účtuje sa dvojnásobná výška poplatkov za hovor

TELEGRAFNÁ PREVÁDZKA:

1. telegramy - môžu sa podávať vo vnútroštátnom i medzinárodnom styku a to na ktorejkoľvek pošte na území SR pomocou telefónu alebo osobne.

TELEGRAF poskytuje tieto druhy telegramov:

- a, obyčajný súkromný telegram
- b, sŕny telegram - prijímateľ potvrdí prevzatie svojím podpisom
- c, telegram so zaplatenou dopovedou - odosielateľ si už dopredu zaplatí odpoveď
- d, telegramy doručované na ozdobnej alebo smútočnej blankete
- e, potvrdenie o dodaní telegramu - odosielateľ zaplatí za to, že prijímateľ telegram prevzal / potvrdenie /

K SLUŽBÁM ZARAĐUJEME:

1. dodanie telegramu telefónom
2. dodanie telegramu ďalekopisom - ak prijímateľ vlastní fax
3. uloženie telegramu na pošte
4. telegrafické zasielanie peňazí

K TELEGRAFICKEJ PREVÁDZKE ZARAĐUJEME:

1. verejná faximilná služba / post fax /
  - slúži pre príjem a prenos faxových dokumentov.

K TELEGRAFNEJ PREVÁDZKE ZARAĐUJEME:

1. služby telefaxu
  - poskytujú telekomunikačný prenos grafických materiálov, čiernobielo.
  - Je to prenos materiálov ako prospekty projekty, nákresy, mapy, plány.

ĎALEKOPISNÁ PREVÁDZKA:

- uskutočňuje sa medzi účastníckymi ďalekpisnými stanicami. Služba je určená pre informačné systémy a strediská výpočtovej techniky.